

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola

dr. Szász Géza

L'image de la Hongrie dans les récits de voyage et dans la presse en
France, 1837-1847

(Magyarország a francia nyelvű útleírások és a sajtó tükrében)

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők: dr. habil. Penke Olga (Szeged)

Prof. Jacques-Guy Petit (Angers)

Szeged

2002

Értekezésünk témája a magyar-francia kapcsolatok mindaddig kevésbé kutatott területe: a Magyarországról és a magyar társadalomról alkotott kép bemutatása és elemzése két adott forrástípus, egy irodalmi műfaj (az útleírás) és egy nem tisztán narratív jellegű forrás, a sajtóban megjelent híradások vizsgálata alapján. Dolgozatunk időkeretét a magyar reformkor azon periódusa adja, amelyről már a nyugati olvasó is rendelkezett értesüléssel (1837-1847). 1837-re már véget ért az első igazi reformországgyűlés (1832-1836), s a Bécs által indított politikai perek (például a Kossuth-per) nyilvánosságot kaptak a francia sajtóban, s hazánkra irányították a figyelmet. Emellett a jelzett időszak mindkét országban a politikai, gazdasági, illetve társadalmi reformokra tett kísérletek kora. 1847 a merőben új helyzetet teremtő 1848-as forradalmak előtti utolsó „békésv”.

Az elemzésre kerülő forráscsoportok az 1837 és 1847 között megjelent, Magyarországról szóló útleírások, a Júliusi Monarchia (1830-1848) idején a francia folyóiratokban megjelent, útleírásokat, illetve azok rezüméit tartalmazó cikkek, az utazási gyűjteményekben Magyarországról megjelent útleírások, illetve azok rezüméi, valamint a politikai sajtóban megjelent, Magyarországgal kapcsolatos cikkek.

Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy lehetetlen feladat lenne a teljes Magyarország-kép bemutatása, hiszen egy adott kornak egy adott kérdésben kialakított véleményét az egyéb írásos forrásokon kívül (pl. történeti-geográfiai munkák, szépirodalmi művek) a hagyományok, illetve az érdekek is alakítják.

A dolgozat szükségszerűen áttekinti a témával foglalkozó korábbi magyar és francia nyelvű szakirodalmat, és értékeli is azt.

Az értekezés útleírásokkal foglalkozó első része felvázolja a műfaj történetét, jellegzetességeit, az utazás keretek közé szorítására a francia szerzők által a 18. században kísérleteket Diderot-tól De Gérando-ig, illetve a közönség átalakulásának főbb jellemzőit a 18-19. század fordulóján.

Az útleírás egyébként igen régóta létező műfaja jelentős megújuláson és átalakuláson ment keresztül Franciaországban a 18. század végén és a 19. század elején. A földkörüli utak jelentőségének csökkenésével és az angol nemesség által divatossá tett kontinentális Grand Tour szokásával az utazók és a közönség figyelmé is Európa országai felé fordult. Az útirányok és az útleírások megsokszorozódása pedig arra készítette a kor gondolkodóit, hogy módszertani fogódzókat dolgozzanak ki. Ezek célja az volt, hogy az utazók olyan módszerek (például kérdőívek) birtokában induljanak útnak, melyek egyazon szabályrendszer alkalmazásával lehetővé teszik a célországban folytatott vizsgálódást, illetve az eredmények pontos leírását. Ez a jelenség az utazásról alkotott elgondolás megváltozásában gyökerezett. Ezt a folyamatot az *Enciklopédia* utazással kapcsolatos szócikkei mellett Denis Diderot *Voyage en Hollande* („Utazás Hollandiában”) című műve jelzi elsőként. Az új típusú útleírás célja már több mint az út során látott dolgok, illetve a szerzett benyomások egyszerű írásba foglalása; immár az adott ország társadalmi valóságát is reprezentálnia kellett.

Egy adott módszer alkalmazása egy adott leírási vagy beszédmódot is maga után vont. A 18. század második felében a Diderot által meghonosított filozófiai-politikai írásmód mellett az útleírás műfaján belül megjelent az Horace-Bénédict de Saussure (1740-1799) által képviselt természettudományos írásmód, a Constantin-François Volney (1757-1820) nevével fémjelzett statisztikai, illetve a Joseph-Marie de Gérando által (1772-1842) bevezetett etnoszociológiai diskurzus. Marcel de Serres *Voyage en Autriche* („Utazás Ausztriában”) című, részben Magyarországgal is foglalkozó, a 19. század első évtizedének végén készült műve esetében ki is tudtuk mutatni Volney statisztikai módszerének és kérdőívének közvetlen hatását.

Az „utazási módszerek” kidolgozásával párhuzamosan az útleírások olvasóközönsége is átalakuláson ment keresztül. Miközben megtartották a kikapcsolódást szolgáló szerepüket, az útleírások immár új típusú olvasóközönséget is meghódítottak; ez pedig újfajta olvasatot tett lehetővé. Megjelent az „érdekből olvasás”. *Leçons d'histoire* („Történeti előadások”) című művében Volney már jelezte, hogy az útleírások a kölcsönös megismerést segítve az egyes országok közötti kiegyensúlyozott kapcsolatok megteremtését mozdíthatják elő. A később külügyminiszteri posztra jutó Talleyrand értelmezésében az útleírások olvasása nyílt politikai célokat is szolgálhat; például annak feltérképezését, hol lehetne új gyarmatokat létesíteni. A francia *département*-okban még Jean-Antoine Chaptal belügyminisztersége idején, 1801-ben megindított statisztikai leírás sajátos, külföldön történő folytatásaként értékelhető Marcel de Serres

műve, melyet már kifejezetten a közigazgatási szakemberek igényeinek kielégítése végett írt.

I. A Magyarországról szóló, a 18. században, illetve a 19. század első felében közzétett útleírások áttekintése, az utazás és a megjelenés körülményeinek elemzése után az értekezésben részletesen megvizsgáltuk a tárgyalt korszakban született négy jelentősebb művet (Marmont, Thouvenel, Démidoff, Marmier). Vizsgálódásunk a következő szempontok szerint zajlik: a/ a bejárt útvonal(ak), tájak, városok; b/ a magyar emberek és a magyar társadalom. Társadalmi ellentétek, modernizációs kísérletek. Nemzet és nemzetiségi kérdés. Személyes találkozások híres emberekkel; c/ az útleírás, mint szöveg. Milyen forrásokat használ, hogyan írható meg, melyek a visszatérő témák? Az elemzés alapján a következő eredményekre jutottunk:

1. A 19. században az utazás – és vele az útleírás műfaja – ismét „divatba jött”; egyrészt a romantikának, másrészt az Európán belül egyre könnyebbé és gyorsabbá váló közlekedésnek köszönhetően. Az utazók száma gyorsan emelkedett; emellett régi-új utazótípusok is megjelentek (például az emigránsok vagy az első turisták). Mindezen tényezők az utazások új aranykorához vezettek az 1830-as és 1840-es években. Az újonnan megjelenő útirányok mellett a Keletre történő utazás is megőrizte népszerűségét.

2. Magyarország számára ezek a változások kifejezetten hasznosak voltak. A 18. századdal ellentétben, amikor az 1711-es szatmári béke után kialakult nyugalmi állapot sem eredményezte a franciák magyarországi

útjainak (vagy legalábbis az ismert útleírásokkal bizonyítható utak) számbeli növekedését, az 1848-as forradalmat közvetlenül megelőző évtizedek során ezen a téren is fejlődés indult meg. Megállapítást nyert, hogy az 1818 és 1846 között eltelt nem egészen három évtized alatt több magyarországi útról szóló beszámolót adtak ki nyomtatásban Franciaországban, mint a 18. század folyamán összesen. A fejlődés igazi lendületet az 1830-as évek elején vett, amikor a gőzhajók szolgálatba állítása jelentősen megkönnyítette a Dunán történő hajózást. Ezzel a Keletet Nyugattól elválasztó távolság is csökkenni kezdett. Az útleírások mind sietősebb megjelntetése is az érdeklődés növekedését tükrözi. Mindezzel együtt azonban Magyarország az 1830-40-es években sem vált elsődleges úticéllá, továbbra is csak az utazás egyik „részterc” maradt. A „keleti kérdés”, vagyis a török birodalom jelene és jövője, valamint a Közép-Európa szláv népcineke – elsősorban a lengyelek – sorsa iránt érdeklődő utazók általában nyugat felől érkezve délkeleti irányban hagyták el az országot.

3. Marmont tábornagy, Démidoff gróf, Edouard de Thouvenel és Xavier Marmier mindannyian ezt az utazási módszert követték. Az 1830-as, illetve az 1840-es években utaztak át Magyarországon; beszámolóik 1837 és 1846 között jelentek meg, kevéssel az utak végét követően. Valamennyien a korabeli elithez tartoztak, ám mindegyikjük az utazók egy-egy külön típusát képviselte. Marmont tábornagy több évtizedes katonai és politikai kARRIER után az önkéntes emigrációt választotta. Az orosz származású Anatole de Démidoff (Anatolij Démidov) a felfedezővé

lett költsékes dandyt testesítette meg. Edouard de Thouvenel a jelek szerint egyfajta tanulmányúton tartózkodott Közép-Európában. Xavier Marmier állt a legközelebb a turista mai fogalmához; ám útleírása még korántsem az út során átélt testi-lelki élvezetekről szóló beszámoló. Mivel valamennyien széles körben ismertek voltak a júliusi monarchia korabeli Franciaországban, joggal feltételezhetjük, hogy útleírásaik jelentős mértékben befolyásolhatták a reformkori Magyarországról a kortárs francia olvasóban kialakuló képet.

4. Az útleírások által sugallt Magyarország-kép kevésbé heterogén, mint azt az időbeli eltérések és az írásmódok különbözősége sejtetni engedné. A leírásokat két részre osztva (környezet és társadalom) megállapítást nyert, hogy a földrajzi környezet, a „táj” érzékelése alapvetően két tényezőtől, a választott útvonaltól és közlekedési eszköztől függött.

Marmont tábornagy – aki egyedülként kizárólag szárazföldön utazott – a választott útvonal tekintetében is eltér a többiektől. Először 1831-ben tett nyugat-magyarországi körutat, majd 1834-ben az Észak-Dunántúlon és az Alföldön haladt keresztül. Így viszont alkalma nyílt olyan földrajzi és társadalmi jelenségekről tudósítani, melyek a többiek számára láthatatlanok maradtak (mint például a Balaton vagy az alföldi óriásfalvak). Ennek eredményeként az ő útleírásában gyakorlatilag megvalósult a városi, a falusi és a lakatlan tájak ábrázolásának egyensúlya.

A másik három utazó – más-más időben – a Bécs-Pozsony-Pest-Mohács-Pétervárad útvonalat követte, s jórészt gőzhajón közlekedett az

országon belül. Leírásaik így szükségszerűen a megállóhelyek, illetve a Duna partvidékének bemutatására szorítkoztak. Mivel a kikötők általában városokban voltak, ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy a beszámolókból domináns – és témává emelkedik – a városi táj. Pozsony, Komárom, Esztergom, Pest-Buda és Mohács szinte kötelező etapnak számított az utazás során és a leírásban is.

5. A városi táj ábrázolásában a külső, építészeti jegyek vannak többségben; ez általánosságban is jellemző volt a 19. század első felének útleírásaira. A leírásokban mindegyik magyar város mellé egy-egy – szinte kizárólagos érvénnyel bíró – funkció rendelődött. A koronázás és az országgyűlések helyszínéül szolgáló Pozsony politikai jelleget kap, az erődjéről ismert Komárom katonait. A hercegprímás ottléte, illetve az új bazilika építésc egyházi várossá tette Esztergomot az útleírások szerzői számára. Valamennyi útleírásban központi szerepet kap Pest és Buda kettőse. Az összes szerző megemlíti a múltból élő Buda és a jövőt jelentő kapitalista fejlődés bölcsőjeként állandóan mozgásban lévő Pest ellentétes jellegét. A két város leírása kivétel nélkül az ország jelenéről és a gazdasági fejlődést akadályozó politikai és társadalmi akadályokról való eszmefuttatásba torkollik. Mohács esetében az 1526-os ütközet emlékét valamennyi a városban járt utazó feleleveníti.

A városi tájak túlsúlya az útleírásokban (miközben Magyarország lakosságának kilencven százaléka falun vagy tanyán élt) az útvonalon és a választott közlekedési eszköz természetén kívül azzal is magyarázható, hogy az utazók a magyarországinál jóval urbanizáltabb környezetből

indultak útnak, s párhuzamokat kerestek. Másrészt a városi táj leírása több ok miatt is egyre inkább előtérbe került a 18. századtól az utazásokról szóló beszámolóokban.

6. A párhuzamok, analógiák keresése, vagyis az ismeretlenek az ismert által történő megmagyarázása egyébként még viszonylag sűrűn előfordul Marmont tábornagy útleírásában; a következőkben azonban ez a jelenség egyre inkább gyengül, s Marmier-nál már szinte teljesen eltűnik. Ez a jel arra utal, hogy Magyarország *terra incognita*ból az idő múlásával ismert vidékké vált.

7. A magyar társadalom domináns eleme valamennyi útleírás alapján a nemesség. Szinte mindenható hatalommal felruházva ez a rend alkotta az egyetlen politikailag nagykorú réteget. A magyar arisztokrácia képe igen ellentmondásos a francia beszámolóokban. Jóllehet ezek említést tesznek egy „liberális” avagy „reformpárt” létezéséről is, a magyar nemesek jobbjára a fejlődés kerékkötői; főleg a kiváltságokhoz való értelmetlen ragaszkodásuk folytán, illetve amiért a parasztokat megalázó szolgáskorban tartják. A többi társadalmi réteg ábrázolása sokkal töredékesebb; a parasztok leírása a festőiség irányába hajlik.

8. A magyar valóság és a jövőbeli távlat szemrevételezése kivétel nélkül minden utazót arra késztetett, hogy tanácsokat – néha még leckét is – adjon. Valamennyien a nemesi kiváltságok eltörlését és a jobbágyfelszabadítást javasolták, és ezeket tekintették a jövő zálogának. A motivációk azonban eltérhettek egymástól. Így például Marmont tábornagy „önzetlenül” kioktatást tart liberalizmusból; Thouvenel pedig egy közelgő

társadalmi katasztrófa elkerülése végett javasolja a kiigazítást. Mindezen tanácsok adott esetben csak még inkább erősítették azt a képet, mely szerint Magyarország elmaradott ország, ahol a feudális örökség (és a bécsi kabinet ellenállása) zátonyra futtat minden modernizációs kísérletet.

9. Az útleírásokból gyakorlatilag teljes mértékben hiányzik az etnikai csoportok közti konfliktusok felelőlegessége. Az utazók éppen csak megemlítik, hogy Magyarország területén már nemzetiségek is élnek. A zsidók egyenjogúsításának kérdése azonban sajátos fényben jelenik meg Thouvenel és Marmier beszámolójában. Az alacsonyabb társadalmi helyzetű zsidók ugyanis szerintük úgy állnak bosszút, hogy pénzügyi függésbe kényszerítik a nekik kiszolgált magyar nemeseket. Ez az eléggé tendenciózus tudósítás (Marmier már a *zsidók által véghezvitt holocaustról* beszél) nyilvánvalóan a részrehajló magyar nemesi információforrásnak köszönhető.

10. A magyarok személyes jelenléte az egyes útleírásokban a találkozások eredménye. Ez utóbbiak azonban nem mindig teremtettek lehetőséget igazi kommunikációra, hiszen sokszor hiányzott a közös nyelv. Amikor pedig létrejött a kommunikáció, szinte mindig előre betervezett és megszervezett találkozásról volt szó, illusztris személyekkel. A kizárólag kiválóságokkal találkozó utazó típusát Marmont tábornagy testesítette meg. Xavier Marmier viszont már az „utcán” is képes volt ismeretségeket kötni.

Az egyes emberek ábrázolásának másik módja a nagy emberek tevékenységének vagy gondolatainak leírása volt. Marmont tábornagy

kivételével valamennyi szerzőnél Széchenyi István gróf testesíti meg Magyarország megújulásának reményét. A többi jelentős történelmi személyiségről alkotott kép már jóval ellentmondásosabb (így II. Józsefé is).

11. Az egyes útleírások közti párhuzam jórészt annak köszönhető, hogy az utazók általában ugyanazokat a műveket olvasták Magyarországgal kapcsolatban, jóllehet egyedül Xavier Marmier csatolta könyvéhez olvasmányai jegyzékét. A források között találunk korábbi útleírásokat is, s már Démidoff gróf is megemlíttette Marmont gondolatait a magyar parasztpostáról. Az útleírások témaválasztása ennek ellenére több változást mutat 1837 és 1846 között. Marmont tábornagy még a ménesbirtokok és a bányák iránt érdeklődött; a többiek az országgyűlési viták, illetve a Lánchíd kérdésköre foglalkoztatta.

12. A városok és a nemesség ábrázolása mellett öt téma volt még jelen valamennyi útleírásban: a koronázás, az adóügy, az új esztergomi bazilika, a fürdők és Magyarország történelme. Mindez szintén hozzájárult ahhoz, hogy az ország képe állandó jegyeket kapott. Mindazonáltal Magyarország történelmének ábrázolását tekintve szintén tapasztalható némi fejlődés. Jóllehet a török hódoltság kora továbbra is domináns módon van jelen (s egyúttal magyarázatot kínál a Nyugattól való lemaradás okaira is), a kép egyre szervezettebb, s lassan megjelennek az Ausztriához fűződő ellentmondásos viszonyról szóló híradások is.

13. A franciaországi olvasási szokások vizsgálata arra hívta fel a figyelmet, hogy az útleírások célközönsége – elsősorban gazdasági okok

miatt – a kor elitje volt; így viszont az útleírások maguk nem tudtak jelentős hatást kifejteni a szélesebb rétegek körében. A hiány pótlására kiadott útleírás-gyűjtemények viszont természetüknél fogva képtelennek bizonyultak Magyarország képének árnyaltabb bemutatására. Mivel nem Európa volt a fő területük, a Magyarországról szóló írások csak rendkívül kevés helyet kaptak bennük. Emellett – főként részleteket és kivonatokat közölve – erősen tipizált képet közvetítettek; így lehetetlenné vált az egyes útleírások által ábrázolt társadalmi jegyek és jelenségek megismerése.

II. Az értekezés második nagy gondolati egysége a sajtó által közvetített Magyarország-kép elemzésével foglalkozik. A vizsgálat tárgyát képező sajtótermékek (pl. *Revue des Deux Mondes*, *Revue de Paris*, *Magasin pittoresque*, *Journal des Débats*) bemutatása és fejlődésük áttekintése után értékeltük az explicit módon Magyarországról, illetve magyarokról szóló cikkeket és híradásokat. Arra kerestünk választ, hogy milyen típusú és milyen eredetű információkat használ fel? Milyen körülmények között (pl. mekkora késéssel) adja közre ezeket? Milyen hatások tükröződnek a cikkekben? Mekkora jelentőséggel bír Magyarország a korabeli francia sajtó számára? Milyen témák kerülnek elő Magyarország kapcsán? Hogyan ábrázolja az országgyűléseket, a bűnözést, a politikai pereket és a társadalmi konfliktusokat, valamint Magyarország helyét az osztrák birodalmon belül?

I. Az útleírások által a magyar társadalomról alkotott képet bizonyos értelemben összetöri a korabeli francia sajtóban található, az előzőnél jóval ideologizáltabb ábrázolási mód. Az útleíráshoz hasonlóan a

francia sajtó is egyik virágkorát élte a júliusi monarchia idején, miután megszabadult a fejlődését a Bourbon-restauráció idején (1814-1830) gátló jogi, adminisztratív és pénzügyi béklyóktól. A politikai nézetek és szükségletek mentén diverzifikálódva kialakult a szabad politikai sajtó. Együttal új típusú sajtóorgánumok is létrejöttek.

2. Az elemzett cikkek egyik legfontosabb közös jellemzője az, hogy szinte teljesen hiányzik belőlük a földrajzi környezetre vagy feltételekre való utalás.

3. A *Revue de Paris* Magyarországgal kapcsolatos írásait német forrásokra alapozta. Az czeckből kibontakozó Magyarország kép egy elmaradott, a nemesség által uralt országot mutat, ahol a csekély számú reformkísérlet is elbukik a nacionalizmus által támasztott akadályokon. Jóllehet többször is a magyar politikai szóhasználatához közel álló szavakkal („gyarmatosítás”, „kiszipolyozás”) találkozhatunk, a magyarországi problémák említése pusztán arra szolgál, hogy még megalapozottabbak legyenek az Ausztria nagyhatalmi státusának jövőjével kapcsolatos aggodalmak.

4. A *Revue des Deux Mondes* több olyan cikket is megjelentetett, amelyek közlelről vagy távolról kapcsolódnak magyarországi utazásokhoz. Az egyébként könyv alakban is megjelent útleírások kivonatain és egyes fejezeteinek közlésén kívül előfordulnak olyan tanulmányok is, melyek közvetlenül egy közép-európai utazás során szerzett tapasztalatokból táplálkoznak. Cyprien Robert és Hyppolite Desprez közzétett két-két ilyen típusú szöveget. Az úti élmények azonban mindkét szerzőnél csak

korlátozott jelentőséggel bírnak; tulajdonképpen csak a tanulmányok keretét adják. Mivel mindkét szerző szlávbarát szlavista volt, a Magyarországot és a magyar kérdést sajátos nézőpontból tanulmányozták. Mind a négy szöveg központi kérdésköre a közép-európai nemzetiségek közti konfrontálódás volt; ez a téma szinte teljesen hiányzott a „hagyományos” útleírások anyagából.

5. A két szerző azonban eltérő módon értékelte a tapasztalt dolgokat. Cyprien Robert szinte egyenlőségjelet tesz a magyarok és Kelet-Európa többi „grékoszláv” népe között, és kendőzetlenül bemutatja, milyen konfliktus alakult ki a magyar liberálisok, illetve a bécsi kabinet maradisága között az 1843-44-es országgyűlésen. Hyppolite Desprez-ábrázolásában a magyar nemesek már az ország területén élő többi nép nacionalista „clnyomóiként” jelennek meg. A jövőre való tekintettel adott tanácsok ezekben a szövegekben is megtalálhatók. Mivel Közép-Európa problémáit mindkét szerző a maguk globalitásában értékelte, a magyaroknak azt javasolták, hogy béküljenek ki a többi néppel, s hozzák létre a Duna-menti népek konföderációját.

6. Az ismeretterjesztő magazinként új sajtótípust képviselő *Magasin pittoresque*, amely az előző folyóiratoknál jóval szélesebb közönséget célzott meg, Magyarországról csak kevés és töredékes információt adott. Így jogos az a megállapítás, hogy több mint kétséges, hogy e forrástípus hozzá tudott volna járulni az országról kialakult kép formálásához a júliusi monarchia idején.

7. Az országos politikai napilapok közül az ekkor már konzervatív szemléletű *Journal des Débats* magyar vonatkozású cikkeit elemeztük. Természeténél fogva ez a sajtóorgánum erőteljesen átpolitizált Magyarország-képet ad. Így a legtöbb tudósítás is egy politikai intézmény – a magyar országgyűlés – működésével kapcsolatos. Az országképet illetően itt túlsúlyban vannak a konfliktusokra utaló vonások. Az országgyűlés két táblája közötti „hagyományos” szembenállás mellett megjelenik a liberális-konzervatív ellentét, illetve nemzeti-liberális ellenzék és a bécsi kabinet között folyó küzdelem is.

Az országgyűlés „létlenségével” szemben kezdetben mutatott értetlenség, illetve egyfajta kissé lenéző beszédmód mellett (melyet elsősorban 1839-40-ben figyelhetünk meg) fokozatosan az országgyűlési viták során tárgyalt témák is bekerültek a francia sajtóba. A jogi reform, illetve a zsidó népesség egyenjogúsítása a vizsgált korszák egészén átnyúló kérdések voltak. Az országgyűléshez közelebbről vagy távolabbról kapcsolódó témák közül is megfigyelhető például a katolikus-protestáns vegyesházasságok, illetve – 1837-ben – a parasztmozgalmak problémaköre. 1848-hoz közeledve a tudósítások kiegyensúlyozottabbak, a liberális ellenzék véleménye gyakorlatilag ugyanakkora teret kap, mint az aulikus irányzaté. Emellett a cikkek egyértelműen jelzik, hogy a Kossuth Lajos által vezetett ellenzék az 1847 novemberében kezdődő országgyűlésen mind meghatározóbb szerepet játszik. Az a tény, hogy az országgyűlési viták témái gyakorlatilag ugyanazok voltak a vizsgált évtized során, arra utal, hogy a két oldal között feszülő, forradalom nélküli

feloldhatatlannak bizonyuló ellentétek megakadályozták az ország átfogó modernizálását.

8. A *Journal des Débats* által közölt magyarországi hírek az esetek többségében felszínesek voltak. Ez a jelenség különösen az 1839-es és az 1840-es év folyamán volt különösen szembetűnő. Más esetekben éppen a francia kortársak – például Cyprien Robert – által leírtak álltak szöges ellentétben az újság egyes cikkeinek tartalmával. Ennek magyarázata a korabeli francia politikai sajtó információszerzési módszereiben rejlik. Hírügynökségek, illetve külföldi tudósítók híján a szerkesztők a német földön megjelenő – gyakran éppen a bécsi kormány által ellenőrzött – lapokban írtakra voltak utalva.

9. A politikán kívül a többi téma csak másodlagos – és általában rövid – szerepet kapott az általunk vizsgált időszakban. Összefoglalásul megállapítható, hogy a *Journal des Débats*-ban megjelent tudósítások egy soknemzetiségű és vallású ország képét közvetítették a francia olvasó felé, melyet még a feudális korban kialakult társadalmi törésvonalak uraltak, s ahol az országgyűlési ellenzék által folyamatosan javasolt liberális, illetve emberbaráti indíttatású reformokat a bécsi udvar 1848-ig állandóan elveti. Ugyanakkor viszont egyes témák – miként az igazságszolgáltatás reformja is – Franciaországban is nagy érdeklődésre tarthattak számot; de immár belpolitikai okok miatt.

10. Az általunk elemzett angers-i *Précurseur de l'Ouest* példájából ítélve a vidéki sajtó Magyarország iránti figyelme arra korlátozódott, hogy időről időre – rendszertelenül és gyakran töredékesen – közölt egyes

hazánkban lezajlott eseményekkel kapcsolatos tudósításokat. Ezek azonban – éppen rendszertelenségük és töredékességük okán – elégtelennek bizonyultak ahhoz, hogy az olvasó bármennyire is összetett képet kialakíthasson magának Magyarországról. Az egyetlen felfedezhető szabály ebben az esetben a „szenzációhajhászás”, vagyis a kivételes – elsősorban rémisztő – esetek táralására való törekvés volt. Emellett egyes témák gyakorisága (például a tűzvészek) azt mutatja, hogy a helyi vagy belföldi érdeklődés erővonalai határozták meg a Magyarországgal kapcsolatos hírek tartalmát, nem pedig a Közép-Európában történtek. Igaz, Magyarország ebben a sajtóban is jelen van legalább; ám ez a jelenlét erősen marginális jellegű.

Az értekezés témaköréből eddig megjelent, illetve közlésre elfogadott publikációk:

- *Talleyrand: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk* (fordítás+előszó). Szeged, 1992.
- *Anthologie d'histoire de la civilisation française, Tome 2 : De la Révolution à la Grande Guerre* (egyetemi jegyzet). Szeged, 1996, 115 p.
- "Francia gyarmatosítási elképzelések a 18. század végén: Choiseul és Talleyrand". In: Kukovecz György (szerk.): *A modern politikai gondolkodás kezdetei*. Szeged, 1999, 113-120.
- "L'utilisation des *Voyages* au tournant des XVIIIe-XIXe siècles". In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Romanica. Tomus XIX*, Szeged, 1999, 73-78.
- "La Hongrie et les Hongrois chez Marcel de Serres". In: L. J. Nagy (szerk.): *Régions, Nations, Europe : Conditions et perspectives historiques, culturelles et politiques. Actes du colloque de Szeged, 25-26 octobre 1999*, Szeged-Angers, 2000, 119-125.
- "La presse départementale sous la Monarchie de Juillet comme source à l'étude d'un pays étranger: le *Précurseur de l'Ouest* et la Hongrie". In: *Histoire politique, sociale et culturelle, en Anjou et dans l'Ouest*. Angers, 2001, 25-31.
- "Les méthodes de voyager du XVIIIe siècle et les transformations du discours du voyageur". *Acta Romanica. Tomus XX*. Szeged, 2000, 33-46.
- "A Kossuth-per első szakasza a kortárs francia sajtó, illetve a diplomáciai források tükrében". Közlésre elfogadva: *Aetas*, 2002 évf.